

RENÉ BOOMKENS

HET TIJDSCHRIFTARTIKEL ALS SMEULENDE PROP PAPIER

Krisis, 2009, Issue 2

www.krisis.eu

Er zijn in Nederland na de Tweede Wereldoorlog niet zo heel veel boeken verbrand, althans niet uit enigerlei protest. Twintig jaar geleden zijn wel enkele exemplaren van *The satanic verses* geslachtofferd om daarmee de fatwa tegen Salman Rushdie te onderschrijven, maar sindsdien is het min of meer stil. Geert Wilders kondigde weliswaar aan in zijn filmische pamflet tegen de islam *Fitna* uit 2008 enkele bladzijden uit de koran te zullen scheuren, maar beperkte zich uiteindelijk naar eigen zeggen tot een telefoonboek. En dat is eigenlijk geen boek.

Spectaculaire boekverbrandingen zijn met andere woorden nogal zeldzaam. Heel anders ligt dat bij wat je de stilzwijgende, structurele en symbolische boekverbranding zou kunnen noemen, het stille verraad dan wel de weloverwogen uitverkoop van het boek. Wat bedoel ik hiermee?

Al zo'n veertig jaar, om precies te zijn vanaf de doorbraak van de televisie als massamedium, roepen pedagogen en psychologen en andere deskundigen dat de samenleving te lijden heeft van wat zij *ontlezing* hebben genoemd. Boeken zouden geleidelijk plaatsmaken voor beeldcultuur, wat volgens sommige extreme pessimisten zelfs zou leiden tot allerlei psychische aandoeningen, van verlies van concentratievermogen tot slape-loosheid, ja zelfs van het verlies van ons vermogen lineair te denken. Door

de fragmenterende en discontinue beeldcultuur zou het ons steeds zwaarder vallen om een argumentatie op te bouwen en een gestructureerd betoog te volgen. Volgens deze somberaars zouden we intussen allemaal zo ongeveer functioneel analfabeet moeten zijn. Het tegendeel blijkt echter het geval.

Nog nooit werden er zoveel boeken verkocht en gelezen als de laatste kwart eeuw, van romans en verhalenbundels tot allerlei varianten van non-fictie. Ja, zelfs poëzie! Vooral vrouwen blijken zeer grote lezers te zijn. Daarnaast blijkt één op iedere vijf Nederlanders bezig te zijn met het schrijven van een boek of daartoe al dan niet vage plannen te koesteren. De meeste van die boeken zullen er vermoedelijk niet komen, en dat is maar goed ook, want nu al debuteren elk jaar enkele honderden nieuwe auteurs, van wie de meesten nooit ook maar enige aandacht zullen trekken. Hun boeken bereiken vaak de ramsj niet eens en verdwijnen al snel richting bedrijven die gespecialiseerd zijn in het recyclen van oud papier. Maar al met al kun je dus vaststellen dat ondanks de evidente en gigantische dominantie van de beeldcultuur er erg veel wordt gelezen en geschreven. Niet alleen glossy's of gratis kranten, maar juist ook boeken.

Niet zo aan de universiteiten. En dan doel ik niet op de vaak gehoorde klacht dat studenten niet meer lezen, althans geen boeken meer. Die klacht is terecht, maar op latere leeftijd maken die studenten het klaarblijkelijk weer goed, want die klacht is al zo'n kwart eeuw oud en zoals ik net aangaf: in het algemeen wordt er juist veel gelezen en geschreven. Studenten van nu hebben echter bijna vanaf hun geboorte te maken met de vanzelfsprekende aanwezigheid van televisies, pc's met internet, videospelletjes, dvd's en multifunctionele mobieltjes, waardoor de rol van het lezen en van boeken bijna als vanzelf in het gedrang komt. En het zogeheten 'nieuwe leren' helpt daar ook nog eens aan mee. Maar het gaat me niet om de studenten. Ik doel vooral op het gegeven dat de universitaire wereld heel stilzwijgend en onopvallend is begonnen aan wat je een symbolische boekverbranding zou kunnen noemen.

Een paar weken geleden sprak ik een bevriende wetenschapper, een historisch pedagoog. Hij vertelde me dat hij vorig jaar een omvangrijk boek had gepubliceerd, resultaat van een langdurig en diepgaand onderzoek op

zijn vakgebied, de geschiedenis van de opvoedkunde in Nederland. Toen hij deze publicatie bij de jaarlijkse outputmetingen opvoerde, werd het boek aanvankelijk niet als wetenschappelijke publicatie geteld, en na veel gezeur gelijkgesteld aan een tijdschriftartikel. Deze onderzoeker had de pech dat hij als pedagoog deel uitmaakte van de faculteit Maatschappij- en Gedragswetenschappen: op die faculteit wordt de publicatie van boeken niet langer beschouwd als een relevante bijdrage aan de wetenschap, geheel analoog aan het onder natuurwetenschappers en medici gangbare beleid. Had hij deel uitgemaakt van de faculteit Geesteswetenschappen dan had hij iets meer geluk gehad: daar worden aan de meeste universiteiten boeken nog wel meegeteld, ook al is ook daar de druk groot om vooral tijdschriftartikelen te publiceren.

Ik probeerde me voor te stellen wat er om zou gaan in de hoofden van de universitaire bestuurder en ambtenaar die zijn medewerkers laat weten dat de boeken die zij hebben geschreven geen relevante publicaties zijn. Maar zelfs in het geval dat die bestuurder of ambtenaar de meest extreme nutsmaximaliserende prestatiemeter en de meest overtuigende calculeerder en teller van hoeveelheid output zou zijn, dan nog kan ik me niet voorstellen met behulp van welke redenering hij kan concluderen dat een boek waarin een wetenschapper verslag doet van zijn onderzoek, geen relevante wetenschappelijke publicatie kan zijn.

Terwijl niet-wetenschappers massaal aan het lezen en schrijven zijn, wordt er in de academische wereld een sluipmoord op het boek gepleegd, een stille boekverbranding voorbereid. Een boek is in universitaire kringen langzaam iets subversiefs aan het worden, de schrijver van een wetenschappelijk boek ongewild een rebel die lak lijkt te hebben aan de prestatie metingen van wetenschappelijk onderzoek. Voor die metingen zijn boeken te ongrijpbaar, te onafhankelijk, te moeilijk te meten, te lang en te dik. Boeken bevatten anders dan tijdschriftartikelen meer dan één uitgewerkte gedachte, en soms zelfs enkele gedachten die elkaar tegenspreken. Boeken zijn traag, soms ingewikkeld, en vaak alleen op de langere termijn relevant en nuttig. Op kortere termijn zijn boeken vooral tijdrovend, zowel om te schrijven als om te lezen. Toch bestaan de continuïteit en relevantie van bijvoorbeeld een vak als filosofie bij de gratie van het boek. Wij bestuderen John Rawls, Michel Foucault. Hannah Arendt of Slavoj

Žižek niet omdat ze belangwekkende tijdschriftartikelen hebben gepubliceerd, wat ze overigens in sommige gevallen zeker ook hebben gedaan, we lezen ze omdat ze trage, complexe, soms irritant lastige en soms ook moeilijk te meten of te evalueren boeken geschreven hebben, die soms decennialang hun stempel drukken op het vakgebied van de filosofie, zoals *A theory of justice*, *Surveiller et punir*, *On revolution of Everything you always wanted to know about Lacan (But were afraid to ask Hitchcock)*.

Juist dankzij de beperkingen van tijdschriftartikelen, die smeulende propjes papier, en dankzij de radicaal andere epistemologische en ontologische status van nieuwe en nieuwere en nieuwste media, wordt eens te meer duidelijk wat het bijzondere culturele en intellectuele belang van het boek is: het bijzondere belang van een perspectief op de werkelijkheid waarin die werkelijkheid gelaagd, complex, problematisch, contradictoer, contingent en onvoorspelbaar is. En ook soms nutteloos, betekenisloos, waardeloos en irrelevant. En ook dat is een subversief perspectief.

Boeken zijn traag, moeizaam, lastig en vaak ook saai. Dat zijn tegenwoordig schaarse goederen. Lang leve het boek!

René Boomkens is hoogleraar sociale en cultuurfilosofie aan de RUG en was in 1980 mede-oprichter van *Krisis*.

 De Creative Commons Licentie is van toepassing op dit artikel (Naamsvermelding-Niet-commercieel 3.0). Zie <http://creativecommons.org/licenses/by-nc/3.0/nl> voor meer informatie.